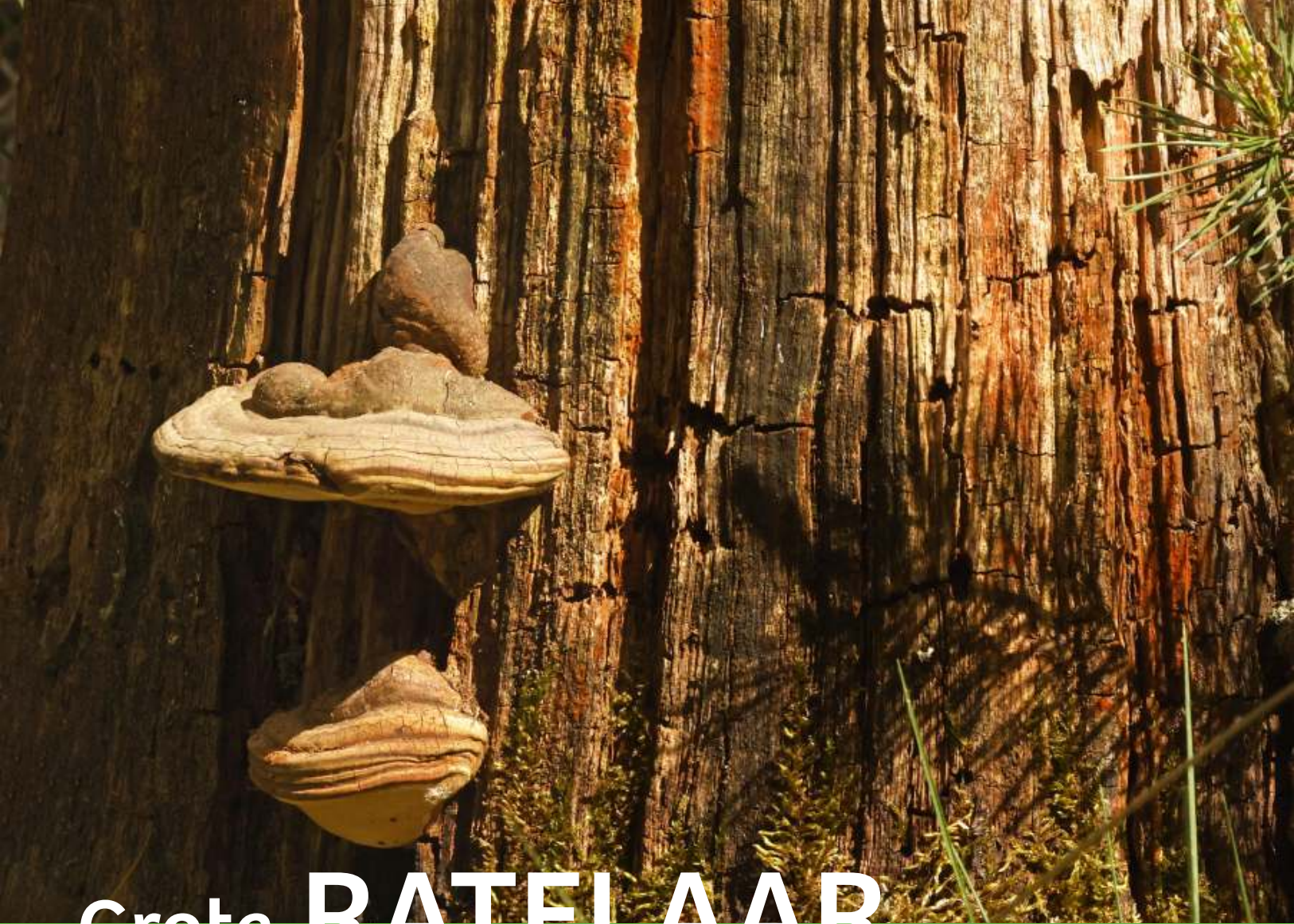

Grote RATELAAR

OKTOBER - DECEMBER 2026

IVN HEUVELRUG EN KROMME RIJN
KNNV ZEIST HEUVELRUG EN KROMME RIJN

Activiteiten* oktober-november-december

Oktober	vr**	02	KNNV	Natuurwerkgroep	Werkmiddag
	vr	02	KNNV	Landschapswerkgroep	Van Odijk naar Cothen
	za***	03	KNNV	Vogelwerkgroep	Trekvogels tellen Treekerpunt
	ma	05	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Determinatieavond
	di	06	IVN+KNNV	Bomenwerkgroep	Studie: Bomen en (extreme) droogte
	wo	07	KNNV	Midweekgroep	De Stompert, Soesterberg
	zo****	11	IVN+KNNV	Fotografiewerkgroep	Fotoexcursie
	ma	12	IVN+KNNV	Paddenstoelenwerkgroep	Studiemiddag 14.00 u
	di	13	IVN+KNNV	Insectenwerkgroep	Afsluitende avond
	do	15	IVN	Wandelwerkgroep	Voorwandelen paddenstoelen
	za	17	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Raaphorst, Odijk
	zo	18	IVN	Wandelwerkgroep	Publiekswandeling Paddenstoelen
	wo	21	KNNV	Midweekgroep	Sandenburg, Langbroek
	za	24	IVN+KNNV	Bomenwerkgroep	Excursie Lage Vuursche
	za	24	IVN	Wandelwerkgroep	Beleefweek Amerongse bos
	zo	25	KNNV	Vogelwerkgroep	Noordwaard
	zo	25	IVN	Natuurbeleving	Stiltewandeling
	ma	26	IVN+KNNV	Paddenstoelenwerkgroep	Studiemiddag
	za	31	IVN+KNNV	Basiscursus	Paddenstoelen > Witte Hull
November	wo	04	KNNV	Midweekgroep	Netelenburchpad, Baarn
	vr	06	KNNV	Landschapswerkgroep	Van Cothen naar Wijk bij Duurstede
	za	07	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Sandwijck, De Bilt
	zo	08	IVN+KNNV	Fotografiewerkgroep	Fotoexcursie
	ma	09	IVN+KNNV	Paddenstoelenwerkgroep	Studiemiddag
	di	10	IVN+KNNV	Bomenwerkgroep	Boomveiligheidscontrole en -special
	do	12/21	IVN	Cursussenwerkgroep	Minicursus vogels
	wo	18	KNNV	Midweekgroep	Noordhout Driebergen
	wo	18/21	IVN+KNNV	Bomenwerkgroep	Minicursus winterbomen
	za	21	KNNV	Vogelwerkgroep	Harderbroek
	ma	23	IVN+KNNV	Paddenstoelenwerkgroep	Studiemiddag
	vr	27	IVN	Wandelwerkgroep	Voorwandelen Maarn
	za	28	IVN+KNNV	Bomenwerkgroep	Excursie
	za	28	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Begraafplaats Heiderust, Rheden
	zo	29	IVN	Wandelwerkgroep	Publiekswandeling Maarn
	ma	30	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Determinatieavond
December	wo	02	KNNV	Midweekgroep	Moersbergen, Doorn
	ma	07	IVN+KNNV	Paddenstoelenwerkgroep	Studiemiddag
	vr	11	KNNV	Landschapswerkgroep	Van Wijk bij Duurstede naar Leersum
	za	12	IVN	Wandelwerkgroep	Voorwandelen winterbomen
	zo	13	IVN+KNNV	Fotografiewerkgroep	Fotoexcursie
	wo	16	KNNV	Midweekgroep	Vliegbasis, De Paltz, Soesterberg
	do	17	KNNV	Vogelwerkgroep	Vorne Westplaat
	za	19	IVN+KNNV	(Korst)mossenwerkgroep	Landgoed Beukbergen, Bilthoven
	za	19	IVN	Wandelwerkgroep	Publiekswandeling winterbomen

* Activiteiten worden door een (gezamenlijke) werkgroep van IVN of KNNV georganiseerd, maar leden van beide organisaties zijn altijd welkom

** De natuurwerkgroep heeft elke vrijdag een werkmiddag

***De vogelwerkgroep gaat trekvogels tellen elke zaterdag tot en met 14 november

**** De fotografiewerkgroep: excursie op 2e zondag van de maand, avondbijeenkomst op 3e dinsdag van de maand

Grote RATELAAR

Willeskop, verendiversiteit

Foto: Anne van Emmerik

Van de redactie

Een droge hete zomer, waarin allerlei weerrecords zijn verbroken, ligt achter ons. Geen bosbranden in de directe omgeving, wel bijna droge Leersumse Plassen. We zijn nieuwsgierig wat het effect zal zijn op de natuur: welke soorten (planten, bomen, insecten en mossen bijvoorbeeld) krijgen het moeilijk om te overleven? Maar er zijn ook kansen: bijvoorbeeld de zwarte heidelibel is deze zomer weer vaker gezien bij de Leersumse Plassen. Sinds half augustus is het weer gaan regenen, wellicht net op tijd om binnenkort mooie paddenstoelen te gaan zoeken.

De 50ste editie van de Grote Ratelaar ligt voor jullie. Gelukkig zijn er weer veel bijdragen, waardoor we het blad “van en voor onze leden” weer vorm kunnen geven. Dit keer hebben we zelfs tekst en beeld moeten weglaten, er was zoveel aanbod.

De verslagen van excursies, wandelingen en weekenden nemen je mee in de zoektocht naar prachtige insecten, meerdere soorten orchideeën, kleurrijke purperreigers en ijsvogels, zeven torenvalken, 40 lepelaars en meanderende paden bij een kasteel.

De herfst nodigt uit om verder te speuren: het wordt paddenstoelentijd! Ook zij er weer cursussen en veel wandelingen en excursies om uit te kiezen. De redactie wenst jullie veel plezier met lezen en succes om te kiezen waar je aan mee gaat doen.

Inhoud (selectie)

- 4 Insecten Palmerswaard
- 6 Heel Zeist telt mee 2026
- 8 Over de Heuvelrug
- 10 Ontwikkelingen natuurwerkgroep
- 11 Landschapswandelingen
- 13 Van het KNNV-bestuur
- 14 Herfst, een mysterieus seizoen
- 16 Kleine Ratelaar
- 17 Wat zwammen ervan zeggen
- 18 Van het IVN-bestuur
- 23 Scharrelkids
- 27 Wie doet wat?
- 28 Over de grens

Colofon

Dit is een uitgave van IVN afdeling Heuvelrug en Kromme Rijn en KNNV afdeling Zeist, Heuvelrug en Kromme Rijn.
<https://www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn/heuvelrug.knnv.nl>

Redactie: Jan Katsman, Irene van Oosterhout, Marijke Warmerdam

Kopij voor het volgende nummer vóór 10 november naar:
marijke.warmerdam@hetnet.nl (KNNV) of pr@ivnhkr.nl (IVN)
De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden artikelen in te korten of te wijzigen.

Drukker: Editoo B.V. te Arnhem
Gedrukt op papier uit duurzaam beheerde bossen.

Foto's omslag: Tonderzwam en sombere honingzwam, Jan Katsman

Ectophasia crassipennis

Foto: Susan

Insecten Palmerswaard

TEKST: SUSAN BOL

4 JULI 2026

De Palmerswaard is een uiterwaard langs de Nederrijn vlak bij Rhenen, die grenst aan de Utrechtse Heuvelrug. De Palmerswaard vormt een ecologische schakel tussen de Blauwe Kamer en de uiterwaarden bij Elst en Amerongen (Wikipedia).

De Palmerswaard bij Rhenen is opnieuw ingericht. Door de nieuwe inrichting kan de natuur zich gevarieerd ontwikkelen, zowel in het water als op het land. Het deel van de uiterwaard bij de stad en bij de Rijnbrug is nu beter passeerbaar voor kleinere zoogdieren, insecten en vlinders. Ook is het gebied beter te beheren. Het gebied voldoet nu ook aan de eisen van waterveiligheid. Tenslotte zijn struinpaden aangelegd, zodat grote delen van het gebied toegankelijk zijn voor wandelaars en recreanten. (Samenwerken aan riviernatuur, Rijkswaterstaat)

Ballotegraafwants

Foto: Pascal

Op deze dag was het prachtig weer, de zon scheen en het was ongeveer 25 graden, wel met aardig wat wind. Met elf personen zijn we op pad gegaan en we hebben kunnen genieten van de schoonheid van het gebied en de vele insecten die we gezien hebben!

Ballotegraafwants (ook wel ballotedoornwants genoemd) De wandeling begon gelijk al goed want Arthur vond de **eerste ballotegraafwants van de provincie Utrecht!**

Herkenning: 6,0–8,0 mm, zwarte wants met blauwe metaalglans, uitgebreide roomwitte tekening en poten die dicht bezet zijn met doorns. Alleen te verwarren met de veel algemenere dovenetelgraafwants Tritomegas bicolor, maar de witte tekening op de rand van het halsschild

loopt tot ver voorbij de helft en versmalt geleidelijk. Het membraan van de ballotegraafwants is zwart, terwijl dat bij de ballotegraafwants wit tot donkergrijs is en afsteekt tegen het donkere corium. Het is een zeldzame zuidelijke soort die sinds 2002 uit Nederland bekend is en sindsdien op een aantal locaties in Zuid-Nederland is aangetroffen. Deze is gebonden aan de in Nederland vrij zeldzame stinkende ballote.

De **kleine rode weekschild** was volop aanwezig vooral op de schermbloemigen! Het is het meest bekende soldaatje of weekschildkever. De dekschilden zijn donkerrood en eindigen zwart! Niet te verwarren met het rode soldaatje.

Kleine rode weekschild op duizendblad

Foto: Erik

Ectophasia crassipennis, een sluipvlieg zonder Nederlandse naam, komt vrij algemeen voor op allerlei verschillende soorten kruiden.

De **Hottentottenvilla** komt voor op zandgronden, zoals heideterreinen, opgespoten zandterreinen zoals emplacements, rivierduinen en ook bekend van kalkgraslanden. De soort komt in Nederland voor sinds halverwege de jaren 1990.

Slanke diksprietblindwants, is in Nederland algemeen na versleping in Noord-Amerika en Oceanië. Komt voor op verschillende struiken en kruiden zoals brem, braam en brandnetel. Het zuigt aan knoppen en vruchten en aan insecten als bladluizen. Het is een zoöfytofaag (eet zowel dierlijk als plantaardig materiaal)!

Bijenwolf is een zwarte graafwesp en o.a. te herkennen aan de zwarte kop met een geel maskertje met een kroontje. Het vrouwtje heeft het vooral gemunt op de honingbij die ze verlamt en meeneemt naar haar nest waar ze er een eitje op legt.

Alle waarnemingen van deze excursie zijn natuurlijk te vinden op waarneming.nl. De foto's zijn gemaakt door leden van de insectenwerkgroep.

Bijenwolf

Foto: Anna

Wilde bloemenwandeling

TEKST EN FOTO: PIETER MEIJER

Op 4 juli was de bloemenwandeling. We startten om 10u vlakbij restaurant Vroeg in Bunnik en we liepen over een weiland tussen de Koningslaan (N411) en het spoor. Over het weiland hangt een lichtblauwe waas van de veel aanwezige cichorei, ook wel wegenwachter genoemd. We vonden dertig verschillende bloeiende wilde planten en als we nog nauwkeuriger hadden gezocht was veertig (met verschillende klavers en distels) gelukt. Grote planten als wilde peen, boerenwormkruid, akkerhoningklaver, kaardenbol en grote klit zie je niet over het hoofd. Voor wat kleinere planten zoals knoopkruid, luzerne (kiemen kennen we als alfalfa) en akkerkers moet je wat meer moeite doen.

Zelf vind ik knoopkruid één van de mooiste bloemen door zijn vorm en zijn roodpaarse kleur. Hij is een broertje van de korenbloem met dezelfde bloemvorm maar een helderblauwe kleur. Beide behoren tot de composieten-familie, waarvan we meerdere vertegenwoordigers zagen. Sommige met alleen lintbloemen of alleen buisbloemen, en sommige met straal- en buis-bloemen. We hebben de verschillende composiet-bloemen van dichtbij bekeken.

De meesten wandelaars kenden dit veldje omdat ze erlangs lopen of fietsen. 's Morgens hangt er een blauwe waas over het weiland, 's middags niet en dat viel op. Het is best bijzonder van de cichorei dat 's middags de bloemen gesloten zijn, om uitdroging van het stuifmeel te voorkomen. Men vond het verrassend dat er zoveel andere bloeiende planten te zien waren op dit best kleine stukje, bloemen die je fietsend niet opmerkt. De wandelaars waren heel tevreden met deze bloemenwandeling, juist op bekend terrein.

De afgelopen jaren hebben we geen wandelingen gehad met als hoofdthema wilde bloeiende planten en dat is jammer. In mijn middelbare schooltijd begon ik met het determineren van bloemen; met de dikke rode flora (de HHT) in mijn pukkel ging ik op stap. Het was volhouden om me alle termen eigen te maken. Ik vermoed dat velen met belangstelling voor de natuur begonnen zijn met wilde bloemen (naast de vogels), waardoor bloemen nog steeds hun interesse hebben. De voorbereiding van deze wandeling was voor mij een opfriscursus maar de plantenapp op de telefoon is een gemakkelijk hulpmiddel. Ik hoop dat er nog vele plantenexcursies zullen volgen.

Ik had ook een leermoment. Onze wandeling was op 4 juli, twee weken later was dit weiland al gemaaid! Maaien moet (anders wordt het een bos) maar meestal maait men wat later in het seizoen zodat het zaad van de bloemen goed kan rijpen.

Ben jij onze hulp bij IT?

Binnen IVN Heuvelrug en Kromme Rijn zijn we goed in het organiseren van excursies, bedenken van activiteiten en geven van cursussen. Kortom: alles wat met natuur en mensen te maken heeft, daar weten we wel raad mee.

Maar... op één gebied kunnen we wel wat hulp gebruiken: de technische/IT-kant van onze afdeling.

Onze huidige systemen zijn verouderd en we willen onze IT-infrastructuur eens goed tegen het licht houden. Hoe kunnen we slimmer, veiliger en vooral makkelijker werken?

We denken aan vragen als:

- Hoe kunnen we bestanden goed opslaan en delen, zowel binnen als tussen werkgroepen?
- Welke systemen en hulpmiddelen zijn passend?
- Wat is handig m.b.t. onze mailboxen?
- Is de onderlinge communicatie te verbeteren?
- En vooral: hoe zorgen we ervoor dat het voor onze vrijwilligers eenvoudig blijft?

Wil jij met ons meedenken?

Heb jij een technische achtergrond, vind je het leuk om mee te denken over praktische IT-oplossingen én wil je jouw kennis inzetten voor een mooie natuurorganisatie?

Je hoeft niet alles alleen op te lossen. We zoeken iemand die kan meedenken, mogelijkheden kan aandragen en -zo mogelijk- kan helpen om verbeteringen door te voeren.

Lijkt dit je wat? Laat van je horen! Samen maken we onze afdeling digitaal weer helemaal bij de tijd.
Interesse? Stuur je mail naar: voorzitter@ivnhkr.nl

Oranje bruinbandspanner

Heel Zeist telt mee 2026

TEKST EN FOTO'S: ANNA ADRICHEM EN MAARTEN EIJKHOUT

Vanuit de gemeente Zeist is er voor het derde jaar een bewustwordingscampagne gestart om bewoners bewuster te maken van de biodiversiteit van hun woonomgeving. De campagne bestaat er uit dat in de maand juni zoveel mogelijk soorten dieren en planten worden waargenomen in Zeist. De tellingen worden gedaan met waarneming.nl. Onderdeel van de campagne is het idee van "buurtsafari's" waarbij enthousiaste vrijwilligers met dorpsgenoten een stuk wandelen door een buurt in de gemeente, waarbij de dieren en planten ter plekke worden bekeken en vastgelegd. Zo zijn er gedurende de maand juni meerdere excursies georganiseerd. Wij besloten ook een "safari" te organiseren, maar het wat anders aan te pakken. In plaats van rond te wandelen op zoek naar plantjes, hebben we onze buurtgenoten een inkijkje gegeven in de, voor velen onbekende, wereld van de nachtvlinders.

Vliervlinder

Egale vlekjesmot

Na een uitgestelde avond vanwege slecht weer, hebben we op 20 juni 's avonds drie opstellingen neergezet, één Skinnerval en twee lakens. We hebben uiteindelijk gekozen om dit in onze eigen tuin te doen. Ten eerste is dat wel zo makkelijk (toestemming, elektriciteit etc.) en het is ook leuk om te laten zien hoe een diverse "heuvelrugtuin" er uit kan zien.

Het is een beetje een nadeel dat het in juni pas laat donker wordt, maar gelukkig was er een WK voetbal waardoor buurtgenoten ge-entertained werden tot het donker was.

Stipjesbladroller

Er kwamen uiteindelijk een paar burens en iemand uit onze insectengroep kijken die het duidelijk leuk vonden om eens goed naar al die vlinders te kijken, waarbij de pracht van de tekening op de vleugels opvalt.

Na half twaalf kwamen er steeds meer vlinders. En als kleine bonus kwam de kikker uit onze vijver gehopt en de egel langs gescharreld.

Met een totaal van 58 waargenomen soorten (+12 verzamelsoorten), waaronder 32 soorten nachtvlinders en 9 soorten wantsen, was het geslaagd. Het was een warme avond en rond 1.00 uur hebben we de opstellingen opgeruimd. Ruim op tijd voor de flinke bui later die nacht.

Bijgaande foto's geven een mooie impressie van een deel van de waarnemingen.

Huismoeder

'Over' de Heuvelrug

TEKST EN FOTO'S*: ADRIENNE DE WAAL

Het ledenuitje van dit jaar op zaterdag 13 juni was dicht bij huis en toch op relatief onbekend terrein. Er was de keus om een wandeling te maken door Kwintelooyen bij Veenendaal of een fietstocht rond de Binnenveldse Hooilanden die iets meer richting Wageningen liggen. House of Bird bood ons 's morgens de gastvrijheid om de dag gezellig samen te starten en 's middags de belevenissen uit te wisselen.

En hoe verschillend de excursies ook waren ze hadden veel gemeen...

‘Wat een leuk gebied, ik ga hier zeker nog een keer heen’

‘Wij hebben 3 soorten orchideeën gezien, de rietorchis, grote keverorchis en de witte bosorchis!’ ‘Wat leuk, wij velden vol rietorchissen! Met ook vele grote ratelaars!’

Foto: Carine Nieman

De fiets-wandel excursie bij De Groene Grens

Foto: Carine Nieman

‘Behalve Kwintelooyen zijn we ook op de flank van de Heuvelrug geweest, bij Plantage Willem III, een dubbelslag!’

‘Wij zijn zo lang bij het mooie, door vrijwilligers gerunde gebied De Groene Grens geweest, dat we nog een terug moeten voor de Binnenveldse Hooilanden’

‘Wat bijzonder hoe snel er ‘nieuwe natuur’ ontstaat!’ Zowel de voormalige agrarische grond als de voormalige zandafgraving zijn in een tien tot ruim twintigtal jaren omgevormd tot natuur met een rijke biodiversiteit.

‘We hadden zo’n leuke gids en wat gezellig om zo met elkaar op pad te zijn’

Rietorchis en grote ratelaar (boven), witte bosorchis (onder) *

Geologisch monument waar -als je goed kijkt op de locatie - nog een aantal lagen van het oorspronkelijke bodemprofiel te zien zijn. *

We troffen het met het weer – droog maar fris windje- en de gastvrijheid van onze buurafdelingen. Zo’n uitstapje ‘over de grens’ is een leuk concept en ik verheug me al op het ledenuitje van volgend jaar! Wie nemen het stokje van ons over en pakken de organisatie voor 2027 op?

Viroin-planten

TEKST EN FOTO'S: ARNOUT IMHOF

5-8 JUNI 2026

Het kampeerweekend van de plantenwerkgroep vond dit jaar plaats in de Belgische gemeente Viroinval, genoemd naar de vallei van het riviertje de Viroin. Het is één van de botanisch belangrijkste gebieden van België. Het riviertje stroomt hier door een gebied met dikke kalkafzettingen uit het Devoon. De door erosie afgeronde kalkheuvels, die 'Tiennes' worden genoemd, vertonen karstverschijnselen zoals grotten en dolines, zinkgaten die zijn ontstaan na het oplossen van kalksteen door het van nature licht zure regenwater. IJzerhoudende mineralen blijven vaak achter en geven een rode kleur. Op de hellingen heerst een warmer microklimaat. Ze zijn begroeid met droge graslanden en op andere plaatsen bos. Dit is natuurlijk bepaald door menselijk gebruik, begrazing en ontginning.

Blauwe sla op de Roche à Lomme

Olloy-sur-Viroin

Onze camping in Olloy-sur-Viroin ligt in het bos op een heuvel ten zuiden van de Viroin. Het is er heel stil deze dagen. Tijdens ons verblijf is het grotendeels droog, maar wel vaak bewolkt en overdag niet heel warm, 18-20 graden. Na het opzetten van de tenten maken we een rondwandeling door het beboste gebied rond de camping. Langs het bospad staan leuke soorten als boskortsteel en kamgras, en ook wilde marjolein en kleine pimperl. Ook staat er opvallend veel van de zeldzame fijne ooievaarsbek met fijn ingesneden, in omtrek vijfhoekige blaadjes. Er kruipen veel boskrekels rond.

Op een kennelijk enkele jaren geleden opengekapt veld is het veel bloemrijker met slangenkruid, glad walstro en kale jonker. Er zijn ondiepe stroompjes, waarin een aantal bijzonder zeggen groeien: bleke, geelgroene en dwergzegge. In de grazige bermen langs het pad omlaag de vallei in bloeit veel rapunzelklokje, beemd kroon en cipreswolfsmelk. In de stenen keermuren groeit tripmadam, steenbreekvaren en muurhavikskruid.

Na het eten in Olloy, waarbij vooral de zalm geliefd is, werd de LED-emmer opgezet, maar er komen slechts een paar nachtvinders op af. Misschien omdat er meerdere rosse vleermuizen laag rondvliegen?

Rivier en heuvelland

De volgende dag nemen we eerst een kijkje bij de Viroin, waarin de vlottende waterranonkel zich in lange slierten aan de stenen klampt, terwijl het zijn witte bloempjes drooghoudt boven het stromende water. De waterspreeuw laat zich jammer genoeg niet zien, maar wel de grote gele kwikstaart.

We rijden naar Nismes, waar we de Tienne Breumont beklimmen. In een rotsige doline groeien witte engbloem, wimperparelgras en veel steenbreekvarens. Er vliegen ook dambordjes en we zien de rotsvlinder. Bovenop de afgeronde heuvel ligt een fors kalkgrasland, waar we meteen hommelorichissen volop in bloei zien staan. Deze lijken inderdaad op de bijenorchis, maar dragen een andere tekening op de lip. Struinend over de heuvel zien we nog de bergnachtorchis, poppenorchis, grote muggenorchis en bokkenorchis. Er groeit opvallend veel echte gamander, ook met zijn parasiet de gamanderbremraap, een plant zonder bladgroen die je het makkelijkst herkent aan de plant waar hij pal naast staat. We vinden veel typische kalksoorten als geel zonneroosje, grote tijm, paardenhoeftklaver, bloedoioevaarsbek, pijlbrem, kleine steentijm, kogelbloem en kalkwalstro. Goed zoeken levert nog trosgamander, sikkeldgoudscherm, een vliegenorchis en een groene nachtorchis op. Er vliegen veel tweekleurige hooibeestjes en koevinkjes.

Buxusberg en rotshelling

We steken het dal over naar de Montagne-aux-Buis ('Buxusberg'), een met beuken, esdoorns en linden beboste kalkheuvel, waar inderdaad opvallend veel buxus (palmboompje) groeit. Deze hebben duidelijk moeite om voldoende licht te krijgen onder de hoge bomen. Verder veel amandelwolfsmelk en varens.

Bovenop de berg doen enkele opengekapte stukken wat heideachtig aan met ook gewone vleugeltjesbloem en geel walstro, maar er staan ook enkele bijzondere soorten als betonie en liggende ereprijs.

We bereiken zo het hoogtepunt van de dag, de Roche à Lomme. Op de grazige helling opnieuw veel echte gamander en aarddistels met daarbovenuit melige toortsen. Op de rotsige top staan we aan de rand van een steile rotshelling en hebben we een prachtig uitzicht over het dal. Hier vinden we ook enkele bijzondere planten, die we verder nergens tegenkwamen: blauwe sla, kogellook en kalkaster. Op de weg terug naar Nismes door het dal van de Viroin en langs de vervallen leerlooierij zien we nog bochtige klaver en ruig hertshooi, en ook een alpenandoorn.

Doline en kalkgrasland

De volgende ochtend is de opbrengst van de LED-emmer iets beter: onder andere een ringelrupsvlinder, marmerruil, geel beertje en de gele en de witte tijger. Waarom hebben deze onschuldige diertjes zo vaak de naam van een roofdier gekregen?

Vandaag is het einddoel de Fondry des Chiens. Deze enorme doline is omgeven door grillige rotspartijen. Om ijzererts te winnen hebben mensen de kloof verder uitgediept. Vanuit Olloy lopen we in westelijke richting de beboste Tienne du Moulin op. Langs de paden zien we veel bosaardbeien, maar zijn het dat wel? In dit gebied komt ook de heuvelaardbei voor, met onderscheidende kenmerken: zelden uitlopers, onderkant blad zijdeachtige behaard en kelkslippen teruggeslagen. De planten voldoen aan dit signalement, dus vooruit.

Het bos heeft helaas geen bijzonder rijke ondergroei. We vinden slechts één witte rapunzel, verder wel veel bosroos en boszegge. En veel bramen. Als het bos zich wat opent, wordt het wat interessanter: gulden boterbloem, ruig hertshooi, éénbloemig parelgras, maar ook knikkend parelgras. Bovenop de Tienne Sainte-Anne gaat het bos over in een groot kalkgrasland met daarin enkele dolines, waarvan de Fondry des Chiens veruit de grootste is. We zien kuifvleugeltjesbloem, verfbrem, driedistel, duifkruid en kogelbloem. Een topsoort is hier wel het smal vlas, dat uitbundig bloeit. Er vliegen veel dwergblauwtjes en bruin zandoogjes.

Onder de steile rand van de Fondry ligt een gladde slang rustig te zonnen. Waarschijnlijk weet hij wel dat we hem toch niet kunnen bereiken. Ook de muurhagedis kruipt over de keien.

Nu nemen we de weg terug via Les Abannets et le Morainy. Het open terrein lijkt vroeger bebost te zijn geweest. Het is niet toegankelijk, maar lopend langs het raster hebben we toch een goed overzicht. Voor een kalkgrasland is het te rijk met hoog gras begroeid. Maar er staan wel veel bergnachtorchissen en hier en daar hondskruid en veldsalie. Het is inmiddels flink opgewarmd, dus het aantal vlinders neemt toe: het groot geaderd witje, de woudparelmoervlinder en de kleine ijsvogelvlinder zijn nu actief.

Gamanderbremraap bij de Fondry des Chiens

En ook deze nog

Op de laatste dag rijden we naar Treignes, iets stroomafwaarts. Een smal en stijl grasland heeft de zeldzame grote graslelie te bieden. Die staan gelukkig mooi in bloei, anders waren ze met hun grasachtige blad niet opgevallen. Ook is er geel zonneroosje en paardenhoeftklaver. Op de afdaling genieten we behalve van het uitzicht nog van enkele bijzonderheden: de hertswortel, veel bokkenorchissen en, heel bijzonder, de witte brunel met zijn veerdelige blad en natuurlijk zijn witte bloemen.

In totaal bestaat de soortenlijst dit weekend uit 424 soorten wilde planten, dus we kunnen tevreden terug naar huis.

Vogelweekend

TEKST: NICOLIEN DROST

29-31 MEI 2026

Vrijdagochtend vertrekken wij met Wiek en Gerrie naar Boscamping Appelscha in Drenthe. Beide echtparen hebben een trekkershut gehuurd. Ik denk even een rondje door het bos te lopen en kijk op buienradar: flinke hoosbui en veel bliksem. Toch maar niet. Er komt een enorme bui aan. Die wacht ik af in de trekkershut. Na afloop toch boswandeling gemaakt.

's Avonds zijn al meer mensen gearriveerd. Gezamenlijk een avondwandeling gemaakt.

Zaterdagochtend houden we eerst een ochtendwandeling met drie personen en horen onderweg een fluiter zingen.

Daarna vertrekken we met dertien personen naar Diependal. We parkeren de auto's en lopen naar de hut. Onderweg zien we gele kwikstaarten.

Door een ondergrondse gang komen we in de hut. Daar zitten al twee mensen en met ons erbij is hij vol. De hut is rond, dus we kijken alle kanten op. Eerst komen aan de

ene kant twee kraanvogels langs en daarna aan de andere kant. Mannetje en vrouwtje bruine kiekendief duiken het riet in. Blijkbaar hebben ze daar een nest. Een bosrietzanger zit luid te zingen.

We gaan nu terug naar Appelscha om koffie te drinken. Daarna naar het Fochtelooverveen. Net voorbij de parkeerplaats zien we een grauwe klauwier in de verte. Daarna gaan we wandelen langs het fietspad. Bart vindt hier een maanvarentje. Dit schijnt een bekende vindplaats van deze soort te zijn.

Als laatste bestemming gaan we nog naar de hut "De Zeven". Vanuit de hut hebben we een mooi uitzicht maar zien nauwelijks vogels. Aan de voet van de hut zien we veel libellen. Maar ook veel muggen.

's Avonds eten we in restaurant Grenzeloos in Doldersum. Zondag gaan we wandelen in het Doldersummerveld. Het kost wat moeite om de parkeerplaats bij de schaapskooi te vinden. Al direct zien we in de verte een kraanvogel staan. En er vliegen twee rode wouwen over. Bij een oorlogsmonument zit een knalgeel mannetje geelgors op een hekje.

Als afsluiting gaan we nog koffiedrinken bij Grenzeloos en daarna naar huis. We hebben veel moois gezien.

17-7-2026

Foto: Simone Laanbroek

Ontwikkelingen natuurwerkgroep

TEKST: SIMONE LAANBROEK

De poel

Er zijn weer een paar mooie ontwikkelingen te melden vanuit de natuurwerkgroep. In het jaaroverzicht van 2025 had ik al gemeld dat er eindelijk toestemming was om een poel te graven in het ASR-gebied Op Hees, vlak bij de Wieksloterweg.

Ter voorbereiding hebben de leden van de natuurwerkgroep de opslag, vooral berken, in een rand van twaalf meter breed om de geplande poel afgezaagd en op rillen gelegd. In gedachten zag ik ons al dagenlang bezig om die bomen om te zagen, maar in anderhalve middag was de klus geklaard. Mijn medenatuurwerkers blijven mij regelmatig verbazen met hun werklust. Stap één van het praktische werk was klaar, toen moesten we wachten op Erik, de hovenier, die de stronken uit de binnenrand zou verwijderen en het graafwerk zou uitvoeren.

De planning was dat het in de tweede helft van augustus zou gebeuren, maar half juli kwam het bericht dat hij 17 juli al aan het werk zou gaan. De grond was goed droog en hij had tijd om ermee aan de slag te gaan. Toen ik eind

van de ochtend ging kijken, was er al veel werk verzet. De rillen waren naar de rand van het bos verplaatst, de stronken verwijderd en een poel was al voor een groot deel gegraven. Ondanks de droogte stond er al wat water in het diepste deel.

Na de natuurwerkmiddag op een heideveldje in de buurt ben ik weer gaan kijken. De werkzaamheden waren al afgerond, de poel lag er mooi bij evenals een zandrand aan de noordwestkant.

Er waren op ons verzoek ook drie kuilen gemaakt, die we een paar weken later opgevuld hebben met takken, grond en bladeren. Deze kuilen kunnen dienen als overwinteringsplaats voor padden. Het advies om ze maken, hadden we van Tim, voorzitter van de paddenwerkgroep Soest, gekregen. We proberen te achterhalen wat we nog meer kunnen doen om de poel een "quickstart" geven, maar de natuur pakt het zelf ook al heel snel op.

Na één dag werden er rond het water al sporen van een ree en vogels gezien. Een paar weken later nog meer sporen en een klein padje op enkele meters afstand. We hebben goede hoop voor de toekomst dat meer amfibieën en andere dieren de poel zullen vinden.

Tim aan het werk 31-7-2026

Foto: Jan Jonker

Jeneverbessen

De natuurwerkgroep is ook zijdelings betrokken bij het Jeneverbes Gilde Utrecht (JBGU). Voor de Grote Ratelaar van dit jaar had ik een artikel geschreven over de jeneverbes en de plannen om een Jeneverbes Gilde Utrecht op te richten. Dit om meer belangstelling voor de jeneverbes te creëren en – Provincie Utrecht breed – met alle terreineigenaren afspraken te maken over beheer van jeneverbessen. Natuurlijk met als doel om de jeneverbessen in stand te houden en goede omstandigheden te creëren voor verjonging van de jeneverbes. Op 24 februari dit jaar hebben Peter Vissee en ik de samenwerkingsovereenkomst met het Landschap Erfgoed Utrecht (LEU) ondertekend. Peter had een subsidie aangevraagd bij het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug van € 6750 en deze subsidie is ook toegekend. Het geld is bestemd voor de opstart van het JBGU, te besteden in twee jaar. Het JBGU is een zelfstandige werkgroep, zowel aan het LEU als aan het NPU moet verantwoording worden afgelegd. We kunnen gebruik maken van de kennis en expertise van het LEU voor diverse zaken.

17-7-2026

Foto: Gerrit Jan Liet, beheerder ASR

Een half jaar is intussen verstreken en er zijn allerlei positieve ontwikkelingen, maar direct zichtbare resultaten zijn er nog niet.

Met het LEU is overleg geweest over een inventarisatiesysteem. Afgesproken is dat het registratiesysteem voor de inventarisatie van kleine landschapselementen, Meetnet KLE, wordt aangepast voor de inventarisatie van de jeneverbessen. We kunnen dan registreren waar de jeneverbessen staan, wat de conditie is, wat er aan beheer nodig is, of er verjonging in de omgeving is, etc. De gegevens van Waarneming.nl en NDFF kunnen worden ingelezen en van het Utrechts Landschap mogen we gegevens uit rapport van Lena Smits gebruiken. Daarnaast kunnen natuurlijk ook de onze eigen gegevens van de jeneverbessen in De Zoom worden ingevoerd. De gegevens zullen natuurlijk moeten worden gecontroleerd en aangevuld, maar er is dan al een goede basis.

Verder zijn we druk bezig met het maken van een website. Het Drents Jeneverbessigilde heeft een nieuwe website laten maken door het bedrijf Virunga en deze wordt voor een schappelijke prijs aangepast voor het JBGU. Als je deze Grote Ratelaar leest, is de website hopelijk online en gevuld met interessante informatie: www.jeneverbessigildeutrecht.nl.

Er is natuurlijk al een goed contact met het Utrechts Landschap en de gemeente Soest, maar ook met Landgoedeigenaren in de Provincie Utrecht en andere actieve groepen in het groen zijn wat contacten gelegd. We hopen met iedereen goede afspraken te kunnen maken over beheer van jeneverbessen. Daarnaast hopen we in de herfst en winter concreet aan de slag te kunnen gaan met de inventarisatie en beheerwerkzaamheden. Alhoewel de natuurwerkgroep daar natuurlijk niet op heeft gewacht: in de afgelopen maanden zijn we af en toe verder gegaan met het vrijzetten van de jeneverbessen in De Zoom.

Wil je meer informatie of meewerken aan het natuurbeheerwerk dan kun je contact opnemen met mij (Simone Laanbroek, natuurwerkgroep@ziggo.nl).

Jeneverbessen

Foto: Simone Laanbroek

Landschaps- wandelingen

Leden vragen om wat langere wandelingen door interessante of bijzondere streken en landschappen. Dit werkgroepje komt tegemoet aan deze wensen. We bieden wandelingen aan door streken met een bijzonder karakter, cultuur en natuur. Te voet gaand ervaar je dit goed. Je staat onderweg stil bij de bijzonderheden van het landschap en bij de natuur om je heen. We wandelen in oktober, november en december eenmaal per maand op vrijdag.

In deze maanden wandelen we in het stroomgebied van de Kromme Rijn tussen Wijk bij Duurstede en Utrecht. Je loopt door een rivierenlandschap dat vanaf 1122 is vastgelegd, 'bevroren'. Bij Wijk bij Duurstede is deze hoofdstroom van de Rijn afgedamd, waardoor de voortdurende veranderingen door de werking van rivieren stopten. Het waterpeil is hierdoor vastgezet. Er waren geen dijken meer nodig. Het hele stroomgebied werd ontwaterd en ontgonnen. Je loopt door een landschap met veel middeleeuwse kenmerken en dat is goed te zien! Op 4 september 2026 vond de eerste wandeling plaats vanuit hartje Utrecht, het Domplein, stroomopwaarts naar Odijk. De stad dankt de werfkelders langs de Oude Gracht aan de afdamming van de Nederrijn in Wijk in 1122. We volgden de rivier de stad uit langs een paar lunetten, verdedigingswerken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Dan liepen we verder pal langs de Kromme Rijn over het jaagpad, langs een tolhuis en door de gespaarde natuur van Amelisweerd. Het pad scheert met de soms wat bredere rivier langs de oude kern van Bunnik. De historische waterweg kruist spoor - en autosnelweg. We bleven het jaagpad volgen tot Odijk. De komen de drie wandelingen volgend we de Kromme Rijn verder.

Amelisweerd aan de Kromme Rijn

Foto: © Wim van der Ende

Vrijdag 2-10: vanaf Odijk naar Cothen

Odijk ligt in een iets hogere binnenbocht van de Kromme Rijn. We pikken de draad weer op en volgen het jaagpad. Aan de oostzijde van Odijk eindigt de Langbroekerwetering in de Kromme Rijn. Deze wetering is de hoofdafwatering van het ontginningsgebied tussen Kromme Rijn en Heuvelrug. (Dit is voor later, de

wandeling in december.) We blijven op het jaagpad. De geringe hoogteverschillen zijn kenmerkende landschappen, gevormd door de prehistorische rivier. De oude stroomruggen en oeverwallen zijn zandig en bijzonder geschikt voor fruitteelt en akkerbouw. En dit zie je om je heen. We passeren kasteel Beverweert in de resten van een moeras. Hier is geen jaagpad meer, we blijven dicht bij de rivier en steken deze over bij een schutsluis. Verderop is opnieuw een oversteek terug naar de westelijke oever. Het is weer mogelijk pal naast de Kromme Rijn te lopen, ook onder een verkeersbrug door. De route blijft langs het water gaan, ook bij een afgesneden grote rivierbocht, een meander, van de Oude Kromme Rijn. Bij de Ossenwaard is het dijkloze stroombed van de rivier verbreed voor nieuwe natuur. Cothen is een fruitdorp, omringd door boomgaarden.

Kasteel Beverweert aan de Kromme Rijn bij Werkhoven

Foto: © Wim van der Ende

Vrijdag 6-11: vanaf Cothen naar Wijk bij Duurstede

De oude schilderachtige kern van Cothen ligt aan de Kromme Rijn tegenover kasteel Rhijnestein. Ook tussen Cothen en Wijk heeft de rivier meer ruimte gekregen. De wandeling blijft de Kromme Rijn volgen zoveel als mogelijk is rond het oude centrum van Wijk bij Duurstede. We bezoeken het verrassend geringe beginpunt van de Kromme Rijn bij de afdamming uit het jaar 1122, gelegen tussen de oude stadsmuur en kasteel Duurstede. We kijken ook naar de grote waterinlaatsluis in de dijk bij de haven en de hoge molen op de stadsmuur. Deze sluis is ontworpen in het kader van de Nieuwe Hollandse Waterlinie voor voldoende water in de Kromme Rijn. De lagergelegen landerijen langs de rivier richting Utrecht konden dan onder water gezet worden. In het historische centrum aan de Nederrijn is ook Museum Dorestad gevestigd; gratis voor Museumkaarthouders. Er is volop horeca.

Vrijdag 11-12: vanaf Wijk bij Duurstede naar Leersum.

Vanuit Wijk lopen we een stukje met Kromme Rijnstroom mee tot waar de Amerongerwetering in de rivier eindigt. Eenmaal voorbij de oeverwallen van de Kromme Rijn met fruitboomgaarden loop je het cope-ontginningslandschap in naar Overlangbroek.

Het oude moeras in de uiterwaard van de Kromme Rijn tussen de rivier en de Utrechtse Heuvelrug is na 1122 drooggelegd en ontgonnen. Hiervoor werden de Langbroekerwetering en de Gooyer wetering gegraven. Plekken met een natte zware kleibodem leenden zich

slechts voor houtteelt. Hier loop je door eeuwenoude grienden met vooral essenhakhout. Dit hout kent vele toepassingen. Om de 7 à 10 jaar werd en de stammen geoogst, vooral voor brandhout (o.a. voor bakkers, brouwerijen, wasserijen en verwarming) in de stad Utrecht. De essenstoven en ook elzen- en eikenstoven en wilgengrienden – ook stobben of stoelen genoemd – liepen opnieuw uit en bereiken hoge leeftijden. Erop vormen zich zeldzame mossen, korstmossen en paddenstoelen. Dit gebied telt ongeveer 400 ha griend en is een Natura 2000 gebied (gebiedsnummer 81. Type in de zoekregel van je pc: natura 2000, gebied 81 voor een beschrijving van het gebied).

Na de grienden steken we de Langbroekerwetering over en lopen door het copelandschap naar de Gooyerwetering. Het is vooral weidegebied. De boerderijen staan aan de dijken van de weteringen. Ook dit gebied is middeleeuws; de cope is een maat uit de ontginningstijd na 1122. Een cope is 130 meter breed en 1250 meter lang precies de afstand tussen de weteringen. Per boerderij is dit 14 ha. Vanaf de Gooyerwetering lopen we door Landgoed met kasteel Broekhuizen naast het gehucht Darthuizen, gelegen in een zandgrondlandschap. Onze route voert naar de Darthuizer Poort tussen de Darthuizerberg en de Donderberg. De poort is een doorbraak door de Heuvelrug door opgehoopt smeltwater na de laatste ijstijd. Gaat dit zien!

Praktische informatie

De ochtendwandelingen hebben een afstand van 10-15 km over zoveel mogelijk onverharde paden. Tijdens de wandeling zullen we waarnemingen delen en waar het mooi past en van toepassing is, uitleg geven. De wandelingen duren 3-4 uur afhankelijk van de afstand. We maken liefst gebruik van openbaar vervoer naar het vertrekpunt van iedere wandeling te gaan. We kunnen na afloop nog wat gaan drinken en napraten.

Graag vooraf aanmelden bij Freek den Dulk. Dan ontvang je een uitnodiging met meer specifieke gegevens, waaronder de startplek en vertrektijd.

Meer informatie te verkrijgen bij:

Freek den Dulk (06 2128 7412) freek@piode.nl en

Wim van der Ende (06 5144 5773)

fotografie@wimvanderende.com

Essenhakhoutstobbe in de grienden bij Overlangbroek

Foto: © Wim van der Ende

Uitzicht Willeskop

Foto: Ton Goes

Vogelexcursie Willeskop

TEKST: ANNE VAN EMMERIK

6 AUGUSTUS 2026

Met twaalf mensen verzamelen we bij natuurgebied Willeskop op deze aangename en stille donderdagmorgen. De dierenambulance komt net een gewonde 'bruine kiek' ophalen die gevonden is. Er wordt gewerkt op het land en dat betekent een lopend buffet voor reigers, kiekendieven, meeuwen en torenvalken. Meerdere purperreigers komen langs en op een weiland zitten o.a. stormmeeuwen en zeven torenvalken, het zal wel een nest zijn geweest.

In en rond het water zien we knobbelzwanen, goed zichtbare watersnippen (we zien er misschien tien, maar in het gras kunnen er zo nog 30 verstopt zitten) en natuurlijk groepen lepelaars (40?). We zien niet zo veel steltlopers, een keer een overvliegende wulp en een oeverloper (zonder 'komma', maar uiteindelijk toch geen witgat). De eenden zijn in eclipskleed maar een slobend haal je er wel uit met z'n grote, platte lijf en flinke snavel. Die kuifeend ligt wel heel diep in het water, tijd voor een goede poetsbeurt? Ook nog wat late zwaluwen (huis- en oever-) en visdiefjes. In een boom boven het pad zit een roofvogel met een fraaie leigrijze rug naar ons toe. Als hij/ zij wegvliegt, zien we dat het een valk is... boomvalk!

Uiteindelijk bereiken we de plas gevuld met o.a. ganzen, inclusief een verdwaalde kolgans. De wolkenluchten boven de plas en de bloeiende planten zorgen voor een mooi uitzicht. Na een korte pauze lopen we rustig terug terwijl de wind aardig aantrekt. Een stuk riet wordt beschermd met netten tegen ganzenvraat, gaan we hier ooit de grote karekiet horen? Als toetje komen we nog een vogelaar/fotograaf tegen die ons wijst op een grote groep ooievaars die een thermiekel gevonden hebben. Het kunnen er zo 100 zijn en ze winnen vlot aan hoogte. Rond 13.15 u keren we huiswaarts na een leuke ochtend vol verrassingen.

Van het KNNV-bestuur

TEKST EN FOTO: NICO BOLLE

Op het moment dat ik dit stukje typ om het komend najaar in te luiden is het 35 graden Celsius en vallen de blaadjes door de extreme hitte en droogte van de laatste tijd massaal van de bomen. Hopelijk houden we nog wat blaadjes over die de herfst tooien met al zijn prachtige kleuren. De klimaatveranderingen gaan nu wel heel snel en hopelijk krijgen de weervoorspellers geen gelijk die het over extreme neerslag en bijkomende overstromingen hebben dit aankomende najaar.

Een van de effecten van het warmer wordende klimaat is dat warmteminnende soorten uit het zuiden oprukken naar het noorden. Een voorbeeld hiervan is dat ik op mijn insectenmonitoringsrondes op Oostbroek steeds vaker de sierlijke schildwants aantref die tot enkele jaren geleden niet verder kwam dan Limburg. Soorten die inheems waren schuiven nu vaak op naar het noorden waar het voor hen nog uit te houden is.

Naast deze snelle veranderingen moeten we als bestuur helaas ook afscheid nemen van ons erelid en oud-voorzitter Erik Notenboom die begin augustus op zijn vijfentachtigste is overleden. Samen met Patrick Greeven, die onlangs ook is overleden, waren dit de boegbeelden van natuurbescherming in Zeist en omgeving. De laatste jaren was Erik voorzitter van de stichting Milieuzorg Zeist e.o. die opkomt voor de natuur bij de planvorming van de overheden en het bedrijfsleven. We wensen zijn vrouw Erica veel sterkte toe met een leven zonder Erik.

Sierlijke schildwants met afwijkende kleuren

Deelnemers van de werkgroep Natuurfotografieheuvelrug-ivn-knnv kiezen ervoor om op pad te gaan om de mooiste foto's te maken. Per maand wordt een thema gekozen.

Kijk ook eens op de website van de werkgroep: www.natuurfotografieheuvelrug-ivn-knnv.nl

Werkgroep Natuurfotografie

TEKST: DICK DE ROOIJ

Terwijl ik dit stukje schrijf is het extreem warm en vertonen sommige bomen al tekenen van de herfst. Als fotograaf is de herfst een erg interessant seizoen: geweldige kleurenpracht, zaden, spinnenwebben en (natuurlijk) verval.

Dit keer is gekozen voor foto's die de mysterieuze kant van de herfst laten zien. Probeer met je camera de natuur eens van deze kant te (laten) zien. Zucht niet over het weer, maar maak gebruik van mist, nevel en regen. Ook macrofotografie leent zich goed voor het vastleggen van bijzondere details.

2

De fotografiegroep is momenteel bezig om een nieuwe tentoonstelling voor te bereiden. We werken met het thema "Natuur op de Heuvelrug", de foto's zullen vanaf het voorjaar op diverse plaatsen getoond worden. Kom vooral kijken!

Herfst... een mysterieus seizoen

3

- 1 Herfst, het dak - Trudy Groot
- 2 Hazenpootje - Madeline Tellegen
- 3 Laatste bloem - Else Nuyten
- 4 Spinnenkunst - Dick de Rooij
- 5 Herfstblad - Carine Nieman

4

5

Kleine Ratelaar: Herfst

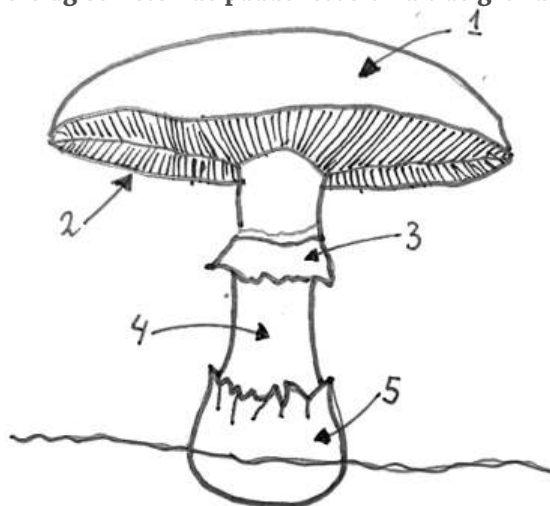
Voor alle jeugdige IVN-ers én broertje, zusje, nichtje, neefje, ...

TEKST EN ILLUSTRATIES: PP BAKKER

Herfst, de blaadjes vallen, de dagen worden korter en... Als bij toverslag schieten de paddenstoelen uit de grond! Maar wat is een paddenstoel eigenlijk?

Een **paddenstoel** is de vrucht van een **schimmel**. Net zoals een **appel** de vrucht is aan een **appelboom**. De paddenstoel die je boven de grond ziet, hoort bij héél veel dunne schimmeldraden die samen de schimmel zijn. Het netwerk van schimmeldraden leeft onder de grond of in dood hout en heet mycelium. De paddenstoel heeft één belangrijke taak: sporen verspreiden.

Sporen lijken een beetje op zaadjes. (denk aan de appel met pitjes). Daarmee kan de schimmel zich voortplanten en nieuwe plekken veroveren. Met een spiegeltje kun je onder de hoed van de paddenstoel kijken en zien waar de sporen zitten. Soms zitten ze in buisjes en soms in plaatjes, ze kunnen bruin, zwart of wit/grijs zijn.

Weet jij hoe de onderdelen heten? Zet de nummers op de goede plek.

Steel: Plaatjes: Hoed: Beurs: Ring:

Het lijkt soms alsof paddenstoelen zomaar ineens tevoorschijn komen. Maar de paddenstoel die je ziet, is een klein deel van de schimmel. Het grootste deel zit verstopt onder de grond.

Schimmels zijn heel belangrijk voor bossen en andere plekken in de natuur. Ze ruimen dode bladeren, takken en bomen op door deze af te breken. Zo komen belangrijke stoffen weer terug in de bodem, en daarvan kunnen planten en bomen groeien.

Onder de grond vormen schimmeldraden een enorm netwerk. Dit netwerk kan de wortels van bomen en planten met elkaar verbinden. Hierdoor kunnen planten voedingsstoffen aan elkaar doorgeven. Sommige mensen noemen dit zelfs het 'internet van de natuur'!

Om zelf te doen

Met een proefje kun je een sporenafdruk maken van de paddenstoel:

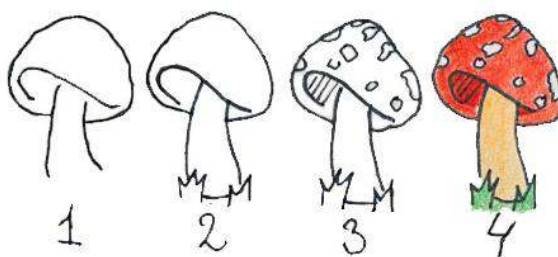
- Neem een champignon, het liefst een wat oudere, bruine, die je toch niet meer opeet.
- Snijd het steeltje er af en leg de hoed op een vel wit papier, met de platte kant omlaag.
- Laat dit 24 uur liggen en als je dan de hoed op tilt dan zie je een afdruk van de sporen op het witte vel.

Een sporenprint van een paddenstoel

Wist je dat?

- * De grootste schimmel ter wereld onder de grond leeft en is groter dan 1.000 voetbalvelden.
- * Niet alle paddenstoelen zijn eetbaar. Sommige zijn giftig, dus pluk of proef nooit een paddenstoel zonder een deskundige erbij.
- * Er bestaan duizenden verschillende soorten paddenstoelen in Nederland.

Zo kun je zelf een paddenstoel tekenen. Maar natuurlijk mag hij ook lijken op een paddenstoel die je zelf gezien hebt!

Steel = 4, Plaatjes = 2, Hoed = 1, Beurs = 5, Ring = 3

Vliegenzwam

Wat zwammen ervan zeggen

TEKST EN FOTO: BERT TOLSMA

Deze keer een recensie van een boekje dat ik begin augustus op mijn verjaardag kreeg. Het boekje heeft als titel “Wat zwammen ervan zeggen”, door Arthur Oosterbaan. Op de achterkant heet hij iedereen welkom in het duistere zwammenrijk. Zwammen doen van alles in de natuur en zijn ook voor mensen belangrijk. Maar wat vinden zwammen van ons? De vliegenzwam leidt ons rond door het zwammenrijk en vertelt honderduit. Het boek verruimt de geest, beweert de achterkant, dus dan toch maar gaan bladeren én lezen! Zeker in dit zo droge seizoen, tot nu toe bijna zonder paddenstoelen, is iets anders dan levend materiaal ook wel eens interessant, vandaar de aandacht voor dit boekje. Hoofdstukken met titels als: *Daar zit een luchtje aan*, *Wat mensen met zwammen doen* en *Wat zwammen met mensen doen* maken nieuwsgierig naar de inhoud.

“Hoepla! Mag ik mij even voorstellen? *Amanita muscaria* is mijn naam. Inderdaad, de vliegenzwam, aangenaam. Ik spreek misschien een beetje bekakt, maar ja, ik kom dan ook uit een bijzondere familie. Wij amanieten zijn echt speciaal. Onze vruchtlichamen hebben de mooiste kenmerken: fraaie diepe kleuren, decoratieve plakjes op de hoed, soms met een fraaie tondeuserand, vaak een kokette ring om de steel en een stoere knol of een stijlvolle beurs waar de steel uitkomt. Leden van onze familie hebben al eeuwenlang hechte relaties met bomen, eerlijke handelsbetrekkingen, waar we beide voordeel uit putten. En ikzelf, ik ben de meest bijzondere van allemaal. Ik breng geluk onder de mensen. Door mij te eten overwin je elke angst. Ik geef je het vermogen om te vliegen, op

eigen kracht. Wij vliegenzwammen hebben niets met vliegen en alles met vliegen te maken!”

U voelt het al: de verpakking maakt nieuwsgierig naar de inhoud. En die is wel degelijk de moeite waard én leerzaam. Niet voor niets is de inhoud gecontroleerd door Peter Jan Keizer, bekend mycoloog uit Utrecht. Mocht er nog onzin in staan dan is die volledig voor rekening van de auteur, stelt deze. Hoewel sommige stukken tekst erg lichtvoetig zijn is dat nog geen onzin. De onderzoeker trekt een fleurig jasje aan, zoiets.

Een paar voorbeelden:

- Er zijn paddenstoelen die hun chemische vermogens inzetten voor criminele activiteiten.
- De giftige satansboleet kan groeien in een kurkdroog bos, omdat deze zwam een kwalijk pact met de duivel heeft gesloten, die hem van voldoende water voorziet.
- De tranende franjehoed is een treurige verschijning, die je dan ook regelmatig op kerkhoven aantreft.
- Wij zwammen hebben in de loop van miljoenen jaren geleerd hoe we het beste om kunnen gaan met de bodem en bomen, die onze klanten zijn. De meeste van ons houden zich daaraan. Tja, dat zie ik niet zo goed bij mensen. Mensen gaan niet verstandig met de aarde om. Mensen roven de bodemschatten van onze planeet. Eerlijk, jullie lijken op die maffe kabouter uit dat liedje. Hij heet kabouter Spillebeen, maar ik zou hem eerder kabouter Verspillebeen willen noemen.

De auteur heeft het boekje zelf geïllustreerd met eenvoudige tekeningen. Om het zwammenrijk zo te benaderen moet je wel een liefhebber, een kenner én een onderhoudende gids zijn. Een IVN-excursie onder zijn leiding zal nooit saai zijn.

Ledenwandeling Austerlitz

Op **zaterdag 26 september** organiseren we weer een wandeling voor IVN/KNNV-leden. Deze keer gaan we naar boswachterij Austerlitz. Susan en Harry gaan op zoek naar kenmerken van de naderende herfst, wandel je mee? Ondanks de droogte hopen we paddenstoelen te zien. We vertrekken om **9.30u** vanaf het **Dorpsplein in Austerlitz** en zijn rond 11.30 uur terug. Geef je op: kerverh@gmail.com

Franjehoeden

Foto: Susan Bol

Van het IVN-bestuur

TEKST: ADRIENNE DE WAAL

Laat ik eens beginnen met een dooddooener... 'Time flies when you're having fun!' 'Fun' ofwel de dingen waar je blij van wordt, waren er weer volop.

Bijzonder **blij** werd ik van het enthousiasme waarmee de beginnerscursus is gestart en wordt gevolgd. Een online basis van het IVN-cursushuis aangevuld met een lokale avond en vier excursies. Een top formule!

Ook **blij** word ik van de toenemende aandacht voor 'onze jeugd, onze toekomst' (nog zo'n dooddooener). Naast het goedlopende programma van de Scharrelkids komt er een vaste pagina voor jeugd in de Grote Ratelaar en gaan alle werkgroepen in 2027 één of meerdere activiteiten met de focus op jeugd organiseren. Ik kijk hier naar uit!

Blij werd ik ook van het ledenuitje. Het is belangrijk dat we soms van ons 'werkgroep-eiland' af komen en elkaar in breder verband ontmoeten. Daarnaast is het een gelegenheid voor leden die niet in een werkgroep zitten, maar zich wel verbonden voelen, om contact te maken.

Ik doe hier meteen mijn oproep... als je lid bent en je wilt actiever worden, dan horen we dat graag! Je hoeft lang niet voor alles natuurgids te zijn, dus laat je niet tegenhouden. Een concreet voorbeeld is de oproep voor hulp bij IT, we adverteren hier zelfs voor. Ook bij projecten in het publieke domein, waar we soms betrokken zijn, kun je bij interesse en deskundigheid op bijvoorbeeld juridisch of technisch vlak aansluiten. Maar denk ook aan praktische dingen zoals de organisatie van interne activiteiten (een ledenuitje, een IVN-activiteitsdag of de nieuwjaarsbijeenkomst), PR zaken of een administratieve rol. We hebben je echt nodig!

Ik sluit af met een vooruitblik.

Op korte termijn: de nieuwjaarsbijeenkomst op zaterdagmiddag 16 januari, omgeving Driebergen. Een hapje en drankje, activiteit, lees: gezelligheid! Meld je aan (via secretaris@ivnhkr.nl) en ontvang later de details.

Op langere termijn: een nieuwe Natuurgidsen-opleiding in 2028, de voorbereidingen zijn gestart. Als je interesse in deze (intensieve!) cursus hebt, hou dan de informatie hierover in de gaten.

Wij zijn de stem voor de natuur, laat je horen!

De Witte Hull: paddenstoelen

Aan de Krakelingenweg in Zeist ligt natuurgebied en landgoed De Witte Hull. Het gebied ligt tussen Het Laantje Zonder Eind en Het Laantje Van Haagens. Het vormt samen met De Krakeling en de Kozakkenput een aaneengesloten gebied met als eigenaar Het Utrechts Landschap. Mogelijk is de naam Witte Hull een verwijzing naar het witte duinzand in combinatie met Hull als heuvel. In de loop van de 19e eeuw werd het oorspronkelijke heidegebied een bosgebied.

Vooraf in de herfst zie je veel paddenstoelen, maar eigenlijk kun je het hele jaar door paddenstoelen tegenkomen. Zo vonden we tijdens het fietsen eind juli reuzenchampignons en de prachtige zwavelzwam op de foto.

Zwavelzwam

Foto: Else Nuyten

Tijdens de excursie gaan we met elkaar op zoek naar paddenstoelen. We zoeken op de grond, aan de voet van een boom maar ook hoger in de boom. Paddenstoelen kunnen alle kleuren hebben die je maar kunt bedenken. Sommige paddenstoelen zijn zo fel gekleurd dat je ze met het blote oog van verre al ziet staan. Bij andere paddenstoelen moet je echt wel gaan speuren. Dat maakt het zoeken naar paddenstoelen een leuke bezigheid.

Ook kinderen vinden het leuk om te helpen zoeken en zij meesterspeurders. Dus hopen we dat er veel kinderen mee zullen gaan! Samen kijken we naar de kenmerken van de paddenstoelen en proberen we ze de juiste naam te geven. Daarnaast beantwoorden we vragen zoals: wat zijn paddenstoelen? Zijn zwammen en paddenstoelen hetzelfde? Welke soorten paddenstoelen zijn er? Wat is de rol van de verschillende soorten paddenstoelen in de natuur? En waarom worden ze ook wel herfstbloemen genoemd?

Voorwandelen: 15 oktober, 13.00u

Publiekswandeling: 18 oktober, 14.00u

Start: P-plaats Laantje zonder Eind (net voorbij Krakelingenweg 25, 3707 HN Zeist, ingang ARTA/Witte Hull). Kom bij voorkeur op de fiets, er zijn weinig p-plaatsen!

Aanmelden nodig: Else Nuyten via elsenuyten@gmail.com

Beleefweek: Amerongse bos

De eenzame eik in het sterrenbos

Bron: Google maps

De wandeling door het Amerongse bos is erg afwisselend. Sommige stukken bos zijn voor Nederlandse begrippen best oud (eind 18e eeuw) en karakteristiek zijn de (dubbele) rijen beuken die veel paden markeren. Het bos wordt merendeels gevormd door loofbomen en veel minder door naaldbomen. Al met al is het een afwisselend bosgebied en het is een van de oudste bossen van de Utrechtse Heuvelrug.

De ondergrond, de Utrechtse Heuvelrug, is in de ijstijd gevormd en dat is goed zichtbaar in dit bos: onze wandeling gaat soms stevig tegen een helling op. We bereiken het hoogste punt van de Heuvelrug: de Amerongse Berg is 69,2 meter hoog. We lopen langs de Eenzame Eik, die eveneens op een hoog punt staat, met het daarbij horende Sterrenbos; van boven zie je nog beter hoe het Sterrenbos eruitziet. We besteden ook aandacht aan de tabaksteelt die ooit in deze omgeving plaatsvond. Tot slot werpen we nog een blik in een prehistorische grafheuvel, deze wandeling is zeker ook voor kinderen geschikt.

Publiekswandeling: za 24 okt, 14-16u

Start: Burgwal, 3958 ER, Amerongen. Bij de slagboom zie je aan je linkerhand een bord met de tekst 'Tabaksschuur'. Hier is ook voldoende parkeergelegenheid.

Informatie en aanmelden (=nodig): uiterlijk 22 okt, via pietermeijer@planet.nl

Stiltewandeling, Zeisterbos

Vertraag. Verwonder. Ontdek.

Hoe vaak loop je door het bos zonder écht te horen, te ruiken en te voelen wat er om je heen gebeurt? Op zondag 25 oktober, de Dag van de Stilte, nodigt IVN Werkgroep Natuurbeleving je uit voor een bijzondere stiltewandeling door het Zeisterbos, in samenwerking met De Boswerf.

We vertragen ons tempo en scherpen onderweg onze zintuigen. Luisteren naar vogels en het ruisen van de bomen, voelen aan boomschors, ruiken de geuren van het herfstbos en beleven het bos op een andere manier. Sommige stukken wandelen we bewust in stilte, we wisselen ze af met korte momenten van natuurbeleving en verwondering.

Na ongeveer twee uur sluiten we samen af met een kop thee bij De Boswerf. Deze wandeling is voor volwassenen die het bos eens op een andere manier willen ervaren.

Stiltewandeling: zo 25 okt, 10-12u

Start: De Boswerf, Prins Bernhardlaan 3, 3708 BR Zeist

Aanmelden (=nodig): via natuurbeleving@ivnhkr.nl

Een vorige editie: stiltewandeling Heidestein

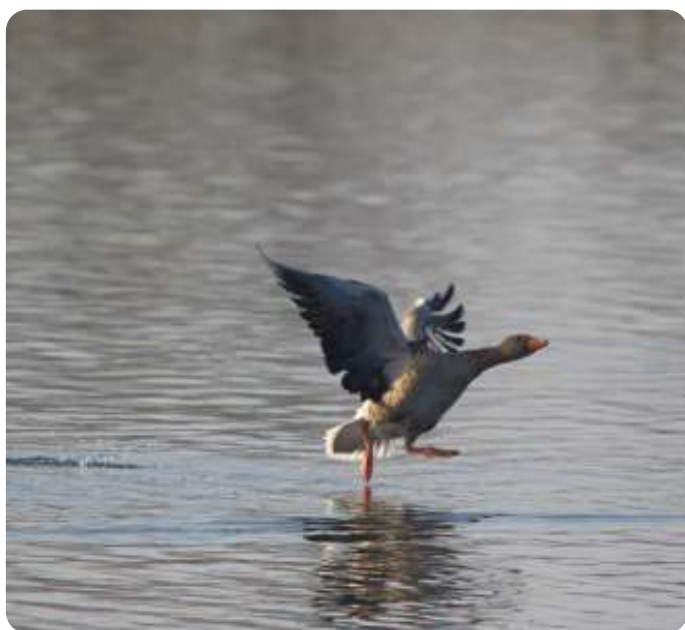
Foto: Denise Land

Keuze uit twee minicursussen:

Vogels in de winter

Aan het eind van de zomer en in de herfst verlaten veel soorten vogels ons gebied en trekken naar het zuiden. Tegelijk komen er weer andere soorten vogels uit het noorden en oosten aan om te overwinteren tot wel maart. Dus ook in de wintermaanden is het goed vogels spotten. Welke vogels kun je waarnemen in de winter? Waaraan kun je ze goed herkennen? En waarom trekken vogels eigenlijk?

Het antwoord op deze vragen komt aan bod in één boeiende theorieavond. De enthousiaste IVN-gidsen Paul Veldhoen, Simeon van Tongeren en Judith Pijnacker geven een korte cursus 'Vogels in de winter' en gaan vervolgens met de deelnemers op pad om de vogels die ons gebied deze winter aandoen te ontdekken. Verrekijkers en telescopen gaan mee. De leuke excursie – elke keer is anders – staat sowieso garant voor een mooie ervaring in de natuur in jouw eigen omgeving.

Grauwe gans

Foto: Simeon van Tongeren

Theorie-avond: do 12 nov, 20-22u, Walkartcentrum Zeist.
Excursie: za 21 nov, 9:30-12:00u, Amerongen.
Kosten: €7,50 voor IVN/KNNV leden, €10 voor niet-leden.
Inschrijven: tot 1 nov. Meld je aan via cursussen@ivnhkr.nl, vol = vol! Er is plek voor 25 deelnemers.

Winterherkenning bomen

Hoe onderscheid je in de winter een beuk van een eik, of een lijsterbes van een vlier? In de zomer herken je loofbomen en struiken aan de hand van hun bladeren, maar in de winter zijn ze meestal kaal. In deze minicursus kijken we daarom naar andere kenmerken van bomen en struiken: het silhouet, de kleur en vorm van de takken en de schors, de plaats van de knoppen aan de twijg en de aanwezigheid van katjes of doorns. Daarnaast kunnen (verdorpe) resten van vruchten en bladeren op de grond je op het juiste spoor brengen. Al doende komen er allerlei wetenswaardigheden voorbij.

Bomen kun je ook in de winter herkennen

De lesavond bestaat uit een theoriedeel waarin de verschillende kenmerken worden uitgelegd en een praktijkdeel waarin je zelf met twijgen aan de slag gaat om de boomsoorten van elkaar te onderscheiden. Tijdens de excursie passen we de opgedane kennis toe en kijken we ook naar de standplaats en andere kenmerken die kunnen helpen om soorten van elkaar te onderscheiden. Na deze minicursus is een winterwandeling nog leuker!

Lesavond: wo 18 nov, 20.00-22.15u, Walkartcentrum Zeist

Excursie: za 21 nov, 10.00-12.00u, Landgoed Sandwijck, De Bilt

Gidsen: René, Pieter, Geri

Kosten: €10,00 voor leden KNNV/IVN en € 12,50 voor niet-leden.

Aanmelden: voor 4 nov bij Geri via geriklazema@gmail.com. Geef daarbij aan of je IVN/KNNV-lid bent.

Wandelen rondom Maarn

Koeheuvels in Maarn

Foto: Jolanda Blom

Wist je dat het huidige dorp Maarn is ontstaan vanwege de zandafgraving? De zandgronden en de zanderij zijn heel bepalend geweest voor de geschiedenis van Maarn, maar ook nu spelen ze een grote rol in de natuur in en rond dit tuindorp.

Maarnse IVN gidsen Jolanda Blom en Marja Eestermans nemen je graag mee op een mooie excursie langs vele interessante plekken waar heden en verleden een rol spelen in het landschap en de natuur.

We wandelen over de Koeheuvels, via een oude schapen-drift naar het voormalige station Maarn en langs de zandafgraving. We genieten van de historische akkers van Noordhout en landgoed de Hoogt met fraaie beukenlanen en eeuwenoude hakhoutwallen. Bij de Hoekenkamp staan we stil bij één van de oudste en mooiste stukjes Maarn. Cultuurhistorie en natuur komen beide uitgebreid aan bod tijdens deze fraaie en afwisselende wandeling van 2,5 uur.

Voorwandelen: vr 27 nov, 10:00u

Publiekswandeling: zo 29 nov, 10:00u

Start: bij het info bord op de Koeheuvels, Ted Visserweg tussen nr 13 -15, 3951 CC Maarn

Gidsen: Jolanda Blom en Marja Eestermans

Aanmelden is nodig: bij Jolanda Blom via:

jolandablom@outlook.com

Deelnemers: maximaal 20

Winterbomen- wandeling

Het is hoogzomer als ik in augustus deze aankondiging schrijf. Het winterseizoen heeft zo zijn eigen charmes en wat extra beweging in de maand december is alleen maar goed. Als de loofbomen hun blad hebben laten vallen komen de altijd groene naaldbomen beter in beeld.

Naarmate je aandachtiger kijkt zie je meer verschillen tussen deze bomen en gaan de namen den, spar, zilver-spar, douglas, hemlockspar, lariks en taxus meer spreken. Over de meeste naaldbomen zijn ook mooie verhalen te vertellen. Daarnaast liggen op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug veel grafheuvels, meestal daterend uit de bronstijd, waarvan we er enkele zullen zien.

Wil je meer te weten komen over naaldbomen, en als je open staat voor bijbehorende verhalen, dan is deze bomenwandeling in december vast iets voor jou. En wellicht worden we verrast met een pak sneeuw zoals op de foto.

Voorwandelen: za 12 dec, 9.00u

Publiekswandeling: za 19 dec, 14.00u

Start: Parkeerterrein Groene Entree Hoogstraat, Hoogstraat 4, 3956 NA Leersum

Aanmelden is nodig: uiterlijk 17 dec, bij Pieter Meijer via pietermeijer@planet.nl

De ultieme winterbeleving, geen belofte...

Foto: Pieter Meijer

Zomerwandelen over landgoed Beverweerd

TEKST: MARJA EESTERMANS FOTO'S: MARK LUINENBURG

Door de verwachte hoge temperaturen lieten de wandel- en natuurliefhebbers zich zaterdagochtend 8 augustus niet weerhouden. Met 19 geïnteresseerde deelnemers staken gidsen Mark Luinenburg en Marja Eestermans de Langbroekerwetering over om de meanderende paden en strakke lanen van landgoed Beverweerd in Werkhoven op te gaan. Het leukste compliment na dik twee uur doorstappen? "Het was ook gewoon een hele gezellige ochtend!"

Dat het naast informatief ook geanimeerd was, kwam vooral door de nieuwsgierige vragen van de groep en de onderlinge gesprekken die tijdens de wandeling ontstonden. Met zijn statige bomen, beekjes en weelderig groen is het moeilijk voor te stellen dat het Kromme Rijn- en Langbroekerwetering-gebied ooit een heel ander landschap was, namelijk een moeras oftewel 'broek'.

Afdamming

Vanaf de twaalfde eeuw kreeg de mens steeds meer invloed op het gebied. Na de afdamming van de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede in 1122 kon het natte gebied worden ontgonnen. Vanaf de Langbroekerwetering ontstond het kenmerkende patroon van smalle, langgerechte landbouwkavels - copes -, dat nog steeds herkenbaar is in het landschap.

Die geschiedenis van landbouw, natuur en menselijk ingrijpen loopt als een rode draad door Beverweerd. De paden voerden de wandelaars langs graslanden, akkers en boomgaarden, langs slootjes met knotwilgen, door loofbos en langs voormalige essenhakhoutpercelen. Juist dat essenhakhout is bijzonder voor deze streek. Het is een eeuwenoude beheervorm waarbij essen steeds worden afgezet en opnieuw uitlopen. Het levert niet alleen een karakteristiek landschap op, maar heeft ook een grote ecologische waarde. Het essenhakhout op de voedselrijke kleigronden van het rivierengebied geldt zelfs als een in Europees opzicht zeer zeldzaam bostype.

Ijsvogels

De aandacht van de groep werd beloond: we zagen ijsvogels boven de Kromme Rijn, een buizerd boven het weiland bij het monument voor de verongelukte RAF-piloot en zwaluwen bij de hoeves aan de Langbroekerdijk. Hoogtepuntje tijdens de wandeling was de eerste volle aanblik van het majestueuze kasteel Beverweerd. Het staat al sinds de 13e eeuw op een eilandje in de Kromme Rijn, maar lijkt met zijn witte pleisterwerk en neogotische torens in niets meer op de stoere versterkte woontoren van weleer. "Ongelooflijk toch dat ik hier al jaren woon en dit kasteel voor het eerst zie," verzuchtte een deelnemer. De deelnemers waren erg nieuwsgierig naar de ontstaansgeschiedenis, de kenmerken van het Kromme Rijnlandschap en de natuurwaarden van het gebied. Ook de steeds verdergaande verwaarlozing van het essenhakhout kwam aan de orde. Dat is extra zorgelijk omdat de es sinds 2010 zwaar wordt getroffen door essentaksterfte, veroorzaakt door een invasieve schimmel. Vooral het cultuurhistorisch waardevolle hakhout lijkt daardoor snel te verdwijnen. En daarmee de schaduwrijke biotoop die onderdak biedt aan amfibieën en zeldzame mossen, die juist op de essenstobben goed gedijen.

Natuurherstel

Toch zijn er ook positieve ontwikkelingen aan de horizon. De provincie maakt melding van natuurherstelplannen, samen met de huidige eigenaar van het landgoed. Goed nieuws, want de genoemde aanleg van natuurvriendelijke oevers, amfibiepoelen en stapstenen zijn van groot belang voor het behoud van de natuurwaarden in het stroomgebied van de Kromme Rijn.

>

De gidsen brachten ook de gedichten van schoolkinderen onder de aandacht, vereeuwigd op bordjes langs de hoofdroute door het project 1 km dijk. De excursie werd afgesloten met een speciaal dankwoord voor de gastheren: Mewis Breij van Camping Strosteeg en Leen Doeve van Hoeve de Weide Blik. Hun gastvrijheid en het beschikbaar stellen van hun sfeervolle locaties aan de Langbroekerdijk als start en finish van de wandeling waren de kers op de taart.

Scharrelkids

TEKST EN FOTO: MARTINE TRAGTER

In juni hebben we het Scharrelkids-seizoen gezellig afgesloten met schepnetten en emmers bij Beverweerd. De schepnetten kwamen ook van pas bij de goedbezochte Slootjesdagen activiteit bij dorpsboerderij De Brink in Zeist. De vele watersalamanders stalen daar de show.

Slootjesdagen bij De Brink in Zeist

Voor het komende schooljaar is onze jeugdwerkgroep weer op volle sterkte met gidsen Anne-Karien, Frank, Gies, Lidia, Loes, Marja, Martine, Peter en PP. We hebben een leuk Scharrelkids-programma voorbereid voor het nieuwe schooljaar. Daarnaast lijkt het ons leuk om andere jeugdactiviteiten te organiseren samen met de andere werkgroepen. Heb je een leuk idee, laat het ons weten!

Programma schooljaar 2026-2027

19 september	Sporen speuren
10 oktober	Gezwam
7 november	Wolf
12 december *	Nachtdieren
16 januari	Werken in de natuur
13 februari	Keigave geschiedenis
13 maart *	Vroege vogels
10 april	Zoemzoem
22 mei	Natuur bij de boer
19 juni	De boot in

* De activiteiten zijn van 14-16u, met uitzondering van 12 dec (16.30-18.30u) en 13 mrt (7.00-8.30u).

Midweekgroep

De Midweekgroep wandelt eens in de twee weken op woensdagmorgen, het hele jaar door behalve in juli en augustus. De wandelingen zijn circa 6 km lang en daar nemen we de tijd voor. Tijdens de wandeling kijken we naar het landschap en staan soms stil bij bijzondere planten, dieren, insecten, vogels, paddenstoelen en andere interessante natuur. We wandelen zoveel als mogelijk op onverharde of half verharde, goed toegankelijke wandelpaden.

We verzamelen om 9.30 uur bij het beginpunt van de wandeling. Over meerijden daarnaartoe worden gewoonlijk onderlinge afspraken gemaakt. Op de vrijdag voorafgaand aan de wandeling ontvangen de leden van de groep een uitnodiging met meer informatie over de route. De wandelingen gaan bij slecht weer door, tenzij dat gevaarlijk zou zijn. Gemiddeld duurt een wandeling 1,5 tot 2 uur. Na afloop gaan we, voor wie dat willen, gezamenlijk ergens iets drinken.

Aan- of afmelden is niet nodig. Om verrassingen te voorkomen door wijzigingen in het programma, is het belangrijk dat je op de e-maillijst van de Midweek-wandelgroep staat, zodat je de laatste berichten ontvangt. Het programma kan wijzigen, omdat we tegenwoordig voor een aantal wandelingen een groepsvergunning moeten aanvragen bij de beheerder (Utrechts Landschap en Staats Bosbeheer). Opgeven voor het ontvangen van de uitnodiging kan bij Freek.

- De volgende wandelingen staan op het programma in het
- 07 oktober De Stompert, Soesterberg
 - 21 oktober Sandenburg, Langbroek
 - 04 november Netelenburchpad, Baarn
 - 18 november Noordhout, Driebergen
 - 02 december Moersbergen, Doorn
 - 16 december Vliegbasis en De Paltz, Soesterberg

vierde kwartaal van 2026:
Freek den Dulk heeft de coördinatie en organiseert samen met Nicolien Drost en Herman Verschuren de wandelingen.

Inlichtingen bij Freek den Dulk: 06-21287412 of freek@piode.nl

Zwarte kluiwzwam

Foto: Susan Bol

Programma bomenwerkgroep

Dinsdag 6 oktober	20.00 uur	Torenlaantheater
Zaterdag 24 oktober	10.00 uur	Excursie
Dinsdag 10 november	20.00 uur	Torenlaantheater
Zaterdag 28 november	10.00 uur	Excursie

Bomen en (extreme) droogte
Lage Vuursche 9nog niet zeker)
Boomveiligheidscontrole en boomspecial
Bestemming volgt later

Werkgroep mossen en korstmossen

We gaan vanaf september weer op pad om mossen en korstmossen te zoeken. Een keer per drie weken op zaterdag van 10.00 tot ongeveer 13.00 uur. We kijken vooral naar mossen, maar nemen ook de korstmossen mee.

Het programma hieronder is nog onder voorbehoud. We moeten nog vergunningen regelen bij de terreinbeheerders. Het aantal plaatsen kan beperkt zijn. Ook sneeuw en vorst kunnen roet in het eten gooien. Het is daarom verstandig om je van tevoren aan te melden bij jan@natuurverkenner.nl. Je kunt je daar ook aanmelden voor de mailinglijst. Je krijgt dan tijdig het definitieve programma en ongeveer een week voor elke excursie een mailtje. Ook hoor je dan als het niet door gaat. Net als de vorige jaren inventariseren we een aantal gebieden van het Utrechts Landschap. Utrechts Landschap krijgt zo nuttige informatie voor hun beheer en wij kunnen mooie gebieden bezoeken. Dat wisselen we af met bezoek aan andere gebieden, om zo verschillende soorten mos en korstmos te leren herkennen. Er is vaak veel kennis aanwezig in de groep, maar de excursies zijn ook interessant voor beginners. Veel mensen hebben afgelopen jaar de onlinecursus van de BLWG gevolgd. De eerste excursie is speciaal geschikt om algemene soorten te leren kennen.

Dit jaar organiseren we weer determinatieavonden in het Torenlaantheater in Zeist, op maandagavond om 20.00 uur. Met behulp van de microscoop brengen we dan de in het veld verzamelde mossen op naam. Erg leerzaam en gezellig. Er zijn dit jaar avonden op **5 oktober** (om de levermossen van de begraafplaats te bekijken) en **30 november**.

26 september: Sprengen Driebergsebos

Deze excursie is geschikt voor beginnende mossenkenners. In het bos tussen Driebergen en de A12 zijn verschillende sprengen uitgegraven, met op de steile wanden leuke mossen. Verder vooral algemene soorten die je thuishoren op de Heuvelrug. Als er tijd over is

Puzzelstukjespatroon op bast van de kastanje aan de Singel in Utrecht

Foto: Marijke van Noort

kunnen we de ernaast gelegen begraafplaats bezoeken. Vertrek 10.00 uur per fiets vanaf de parkeerplaats bij Slot Zeist en 10.30 uur lopend vanaf de parkeerplaats aan de Arnhemse Bovenweg.

17 oktober: Raaphorst bij Odijk

Bij Odijk ligt een perceel oud essenhakhout van Staatsbosbeheer. De essenstoven zijn befaamd om hun rijke mosflora met bijzondere soorten van het touwtjesmosverbond. We gaan kijken wat hier nog van over is nu de essen massaal afsterven door de essentaksterfte.

Vertrek 10.00 u per fiets vanaf de parkeerplaats bij Slot Zeist en 10.30 u lopend vanaf Weteringsdijk 10 in Odijk.

7 november: Sandwijck De Bilt

Dit is een van de terreinen die Utrechts Landschap graag geïnventariseerd wil hebben. Het is een afwisselend landgoed met oude bomen. Vertrek 10.00 uur per fiets vanaf de parkeerplaats bij Slot Zeist en 10.30 uur vanaf de parkeerplaats bij de Utrechtseweg 303.

28 november: Begraafplaats Heiderust Rheden

Deze begraafplaats staat bekend om de vele zeldzame levermossen die hier groeien. We gaan kijken of we ze allemaal kunnen ontdekken. Het is wat verder weg, maar erg de moeite waard.

Vertrek 10.00 uur per auto vanaf de parkeerplaats bij Slot Zeist en ca. 11.00 uur vanaf de parkeerplaats bij de begraafplaats, Lentsesteeg 21 Rheden.

19 december: Landgoed Beukbergen, Bilthoven

Dit is een van de terreinen die Utrechts Landschap graag geïnventariseerd wil hebben. Er zijn niet veel waarnemingen van bekend, dus goed om het eens goed te bekijken. Vertrek 10.00 uur per fiets vanaf de parkeerplaats bij Slot Zeist of 10.30 uur vanaf Beukbergen, Amersfoortseweg 59 De Bilt.

Vogelwerkgroep

Elke excursie begint in Driebergen bij het Sportcentrum Hoenderdaal, Hoendersteeg 7.

Op een doordeweekse dag wordt gestart om 8.00 uur (tenzij files worden verwacht, dan 9.00 uur) en in het weekend om 8.00 uur. De bedoeling is dat alle deelnemers zoveel mogelijk met elkaar meerijden. De chauffeur krijgt een vergoeding van de meerrijders van € 0,30/km uitgaande van vier inzittenden per auto; bij minder inzittenden vindt betaling pro rata plaats.

Aanmelden kan alleen via email (kijk bij de betreffende excursie bij wie je je op kan geven) tot drie dagen vóór de excursie. Laat dan ook weten of je met de auto naar Driebergen komt en/of je anderen mee wilt nemen.

Trekvogels tellen bij het Treekerpunt (t/m 14 november)

Het tellen van trekvogels is telkens weer een boeiend geheel. Er doen zich altijd verrassingen voor in aantallen en soorten van waarnemingen.

Iedereen die wil en interesse heeft in dit aspect van vogels kijken kan hieraan meedoen en je hoeft je niet van tevoren op te geven.

Je kunt de getelde soorten en aantallen nadien per week teruglezen op de website van www.trektellen.nl.

Vanaf zaterdagmorgen 12 september t/m 14 november staan wij weer wekelijks op het vaste punt, namelijk het Treekerpunt van 8.30 uur tot 12.00 uur.

Het Treekerpunt ligt ten oosten van het pannenkoekenhuis Bergzicht (Doornseweg 23 Woudenberg) aan de weg van Maarn richting Amersfoort. Ga bij de stoplichten, ter hoogte van het pannenkoekenhuis, naar rechts (oosten) en volg de weg tot hij afgesloten is voor auto's. Wandel daar vanaf de parkeerplaats de hei op en loop de trap van de heuvel op. Daar kun je ons dan vinden.

Mocht je wat meer over deze activiteit van de vogelwerkgroep willen weten, dan kun je bellen met Emile Sanders (030-2293810).

Excursie Noordwaard (zondag 25 oktober)

We gaan op zoek naar mooie eendjes, ganzen en andere watervogels. De excursie brengt ons naar de Noordwaard van de Biesbosch, een nat moerassig gebied waar je altijd voorbereid moet zijn op het onverwachtse.

Verwacht veel mooie eendjes (bergeend, tafeleend, pijlstaart, slobbeend, wintertaling, kuifeend, krakeend, smient) en allerlei ganzen (Canadese, grauwe). Een aantal steltloperijsoorten zoals bonte strandloper en kempfaan zijn mogelijk, er is kans op zaagbekken en misschien zien we die zwarte zwaan of overvliegende visarend wel.

Vertrek uit Driebergen om 8.00 uur (zie bovenaan).

Aanmelden bij Suzanne via suzannevandermaarel@gmail.com. Laat het weten als je direct naar de locatie gaat. De afstand totaal is ongeveer 130 kilometer.

We starten rond 8.45 uur op een klein parkeerterreintje (bij observatietoren Buiten Kievitswaard) net voorbij de kruising van de Bandijk met de Muggenwaard in

Werkendam. Daar kijken we rond, vervolgens stoppen we bij camping De Knotwilg en kijken daar rond. We eindigen bij het Biesbosch Museumeland, voor wie daar zin in heeft kunnen we daar iets warm drinken en de wc bezoeken. Terug in Zeist tussen 13.00 en 14.00 uur.

Neem regenkleding en warme kleding mee en vergeet je verrekijker en/of scoop niet. We wandelen steeds kleine stukjes vanuit de auto. Ik hoop jullie daar te zien!

Excursie Harderbroek (zaterdag 21 november)

Vlakbij Harderwijk ligt het Harderbroek, een relatief nieuw natuurgebied met veel water. Over een laarzenpad kan je het gebied in, eerst door een wilgenbos (klein spul), dan door rietland (baardman?) en uiteindelijk heb je zicht op een plas waar in november vele eenden rondobberen en mogelijk wilde en/of kleine zwanen verblijven. In de minder diepe gedeelten kunnen zich stelt- en strandlopers ophouden. En wellicht zorgt een jagende zeearend voor onrust op de plas.

Afhankelijk van de omstandigheden gaan we nog even kijken wat er in het Wolderwijd zit (randmeer) of bezoeken we nog een andere hut in het nabijgelegen Broekbos.

Om 8.00 uur vertrek vanaf Driebergen, rond 14.00 uur weer terug.

Opgeven bij Anne van Emmerik: a.vanemmerik@xs4all.nl

Excursie Voorne Westplaat (donderdag 17 december)

Op het strand bij Voorne zitten 's winters vaak strandleeuweriken en sneeuwgorzen en soms fratertjes. En bij het water wulpen en middelste zaagbekken. We parkeren op de parkeerplaats aan het eind van de Strandweg te Oostvoorne en lopen dan minstens drie km naar het strand.

Vertrek om 9.00 uur. We delen de benzinekosten. Afstand Driebergen – Strandweg Voorne: 100 km. Kosten per auto dus $2 \times 100 \times 0,30 = 60$ euro. Plus tol (Blankenburgtunnel $2 \times 1,57 = 3,14$ euro). Bij 3-4 personen per auto dus 16-21 euro pp.

Aanmelden uiterlijk maandag 14 december bij Nicolien Drost per email: ndrost@droho.nl.

Vooraankondiging vogelweekend

Het vogelweekend in voorjaar 2027 zal gehouden worden van 4 t/m 6 juni, waarschijnlijk bij het Lauwersmeer bij camping Robersum te Vierhuizen.

Purperreiger, Willeskop 6 augustus 2026

Foto: Nicolien Drost

Vogelexcursie Stille Kern

TEKST EN FOTO: NICOLIEN DROST

12 JULI 2026

Met vier personen vertrekken we om 8.00 uur uit Driebergen. De andere zeven arriveren ook al snel op de parkeerplaats. Een paar deelnemers hebben afgezegd wegens de verwachte hitte. Eerst naar de uitkijktoren, in de hoop wielewalen te zien. Allemaal naar boven. Geen wielewalen te zien in de boomtoppen. Na enige tijd zie ik ver weg een vliegende wielewaal. En er komt zelfs een vliegende wespendif langs! Die vlintert zelfs twee keer! De wespendif gaat u in het topje van een boom zitten en is nu goed in de telescoop te zien. Er komt nog een vliegende wielewaal langs, nu dichterbij. De excursie is nu al een groot succes! We gaan nu naar de uitkijkheuvel bij de plassen. Hier zien

we veel grauwe ganzen en knobbelzwanen met jongen. We dalen af van de heuvel naar de oever en gaan het rondje om de plas lopen. Er vliegen veel puttertjes en boerenzwaluwen langs. Ook zitten er jonge dodaarsjes op de plas. Soms komt een oude vogel even boven om een jong te voeren. We horen ook een matkopje roepen. Het begint nu heter te worden. De rest van de route lopen we grotendeels in de schaduw. Onderweg lunchen we op een schaduwplek. Om 13.00 uur zijn we weer bij de auto's. Het is intussen heet geworden, dus we gaan naar huis.

Vogelexcursie nachtzwaluwen

TEKST: NICOLIEN DROST

26 JUNI 2026

Het is de heetste dag van het jaar. Het aantal deelnemers wisselt voortdurend. Mensen vinden het te heet, of willen op het laatste moment toch mee. Uiteindelijk zijn er dertien deelnemers. Jan Katsman komt wat later, want hij dacht dat we om 21.00 uur zouden beginnen. We zien een roodborsttapuit in een boompje zitten, Langs een vennetje lopen jonge kievitjes. We lopen door tot het stukje hei waar de nachtzwaluwen zitten. Bij een bankje begint Jan zijn verhaal. Intussen begint de eerste nachtzwaluw al te roepen. We lopen door naar de bosrand. Nu zien we ook een nachtzwaluw vliegen. En horen ook de contactroepjes. Een houtsnip vliegt snel langs. Er vliegen ook vleermuizen. Waarschijnlijk rosse vleermuizen. Er roepen nu vrij veel nachtzwaluwen. Om half twaalf lopen we terug naar de auto's. Het was weer een groot succes.

Bomenexcursies

TEKST EN FOTO: MARIJKE VAN NOORT

23 JUNI EN 22 JULI 2026

In de zomermaanden organiseert de bomenwerkgroep maandelijks wandelingen op een dinsdagavond. De laatste zaterdag van juni is Open Tuinendag, in ieder geval in de provincie Utrecht. Daarom ging de wandeling van dinsdagavond 23 juni langs bomen aan de singels in Utrecht, die in eerdere jaren zijn geplant bij gelegenheid van Open Tuinendag.

Het was een erg warme avond toen we om 19.30 uur verzamelden bij muziekgebouw Tivoli. Met tien personen liepen we langs het water naar het Ledig Erf. Na het verwijderen van de stadswallen is rond 1850 het park langs de Singel ontworpen door Zocher, die hetzelfde heeft gedaan in Amersfoort. In Engelse landschapsstijl is

een grote variatie aan bijzondere bomen aangeplant, zoals de valse christusdoorn, Anna Paulownaboom met zijn prachtige blauwe bloemen en Kaukasische vleugelnoot met zijn leuke slingertjes. Daarnaast staan er vertrouwde bomen als taxussen, eiken, elzen, een enkele iep en kastanjes.

In het tempo waarin wij lopen halen we geen 2,5 km voor de wandeling, dus het tweede deel, van het Ledig Erf langs de Tolsteegsingel en de Maliesingel zetten we op het programma voor 2027.

Woensdag 22 juli ging de wandeling met twaalf personen door best wel groen Odijk. Gelukkig was het een wat koelere avond. Onder leiding van René zetten we er flink de sokken in met een moseik als verste bestemming. Ik heb geen idee waar we allemaal gelopen hebben, Odijk is groter dan ik dacht. Vijf kilometer in twee uur, een ongekend tempo voor de KNNV, maar wel precies om 21.30 uur terug bij het startpunt!

Wie doet wat?

IVN AFDELING HEUVELRUG EN KROMME RIJN

Lidmaatschap € 24,00 per jaar. Aanmelden: www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn/lidmaatschap. Voor vragen over lidmaatschap of automatische incasso, adreswijzigingen of opzeggingen kun je terecht bij de IVN Servicedesk (info@ivn.nl). Donateurs kunnen wijzigingen of afmelding doorgeven via ledenadministratie@ivnhkr.nl

Voorzitter	Adrienne de Waal, 06 4641 7464, voorzitter@ivnhkr.nl
Secretaris	Stefanie Miltenburg en Anne France Zijsling, secretaris@ivnhkr.nl
Penningmeester	PP (Peter Paul) Bakker, penningmeester@ivnhkr.nl . Bank: NL65INGB0001572287
Algemeen bestuurslid	Vacant. Mail bij interesse naar voorzitter@ivnhkr.nl
Vertrouwenspersoon	Sylvana Bouwens, vertrouwenspersoon@ivnhkr.nl
Cursussen	Judith Pijnacker, 06 4987 4530, judithpijnacker@gmail.com
Jeugd	Martine Tragter, scharrelkids@ivnhkr.nl
Natuurbeleving	Sjoukje van der Meer, natuurbeleving@ivnhkr.nl
(Wandel)excursies	Jolanda Blom 06 2827 5157, Mark Luinenburg 06 2944 7203, wandelingen@ivnhkr.nl
Projecten	Kijk op de website (werkgroepen en projecten) voor actuele informatie
PR/Redactie Grote Ratelaar	Irene van Oosterhout, pr@ivnhkr.nl
Website	Arija Jansen, pr@ivnhkr.nl , www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn
Nieuwsbrief	Lucy van de Vijver, lucyvandevijver@hotmail.com
Facebook	www.facebook.com/IVN.HeuvelrugEnKrommeRijn
Instagram	https://www.instagram.com/ivnheuvelrugenkrommerijn

KNNV AFDELING ZEIST, HEUVELRUG EN KROMME RIJN

Lidmaatschap € 36,50 per jaar (2027: € 37,50), inclusief abonnement op Natura. Huisgenootlid € 14,00 per jaar (2027: € 15,00). Jongerenlid (<31 jaar) € 20,50 (2027: € 21,50). Ratelaar-lid € 17,50 per jaar (2027: € 18,50). Opzeggingen vóór 1 november van het lopende jaar bij de ledenadministratie.

Voorzitter	Nico Bolle, 06-23271152, voorzitter@heuvelrug.knnv.nl
Secretaris a.i.	Simone Laanbroek, 06-57075182, secretaris@heuvelrug.knnv.nl
Natuurhistorisch secretaris	Marijke van Noort, 06- 51393948, nhsecretaris@heuvelrug.knnv.nl
Penningmeester	Lieke Versantvoort, 030-6562463, penningmeester@heuvelrug.knnv.nl
Algemeen bestuurslid	Erik Gruys, 0343-518723, gruys@delta.nl
Ledenadministratie	Sophieke Nijhuis, 030-6567910, ledenadministratie@heuvelrug.knnv.nl
Midweekgroep	Freek den Dulk, 06-21287412, freek@piode.nl
Vogelwerkgroep	Nicolien Drost, 030-6563717, nicolien@droho.nl
Natuurwerkgroep	Simone Laanbroek, 06-57075182, natuurwerkgroep@ziggo.nl
Landschapswerkgroep	Freek (zie Midweekgroep), Wim van der Ende, fotografie@wimvanderende.com
Website/webmaster	heuvelrug.knnv.nl / H. Verschuren, 06-15554910, verschuren.herman@gmail.com
Redactie Grote Ratelaar	Marijke Warmerdam, 06-21286243, marijke.warmerdam@hetnet.nl
	Jan Katsman, 06-22474760, jan.katsman@planet.nl
Redactie digitale nieuwsbrief	Paul Bodengraven (paul@paulrealiseert.nl), Nico Bolle, Jan Katsman, Lieke Versantvoort, Marijke Warmerdam

GEZAMENLIJKE WERKGROEPEN IVN EN KNNV

(Korst)mossenwerkgroep	Bert Geerdes, 06-20743202, bert.geerdes@xs4all.nl Jan Ensing, 06-83483663, jan@natuurverkenner.nl
Paddenstoelenwerkgroep	Bert Tolsma, 030-6959861, lptolsma@gmail.com Mirjam Veerkamp, 0343-551905, veerkamp.berg@planet.nl
Insectenwerkgroep	Anne Janse, 06-46073110, anne.janse@gmail.com
Natuurfotografie	Dick de Rooij, dickderooij@gmail.com , www.natuurfotografieheuvelrug-ivn-knnv.nl/
Plantenwerkgroep	Arnout Imhof, 0343-539920, a.imhof@ziggo.nl
Bomenwerkgroep	Marijke van Noort, nhsecretaris@heuvelrug.knnv.nl René Wassenberg, renewassenberg@gmail.com

Over de grens

FOTO: SYLVIA VAN LEEUWEN

Tijdens het verblijf op Lesbos van een aantal leden van onze afdeling zagen we prachtige vogels, planten en landschappen. Dit beeld van de omgeving van Asomatos illustreert dat fantastisch!